

или своевременно донести до публики какую-либо новость. Именно поэтому интернет и телевидение постепенно вытесняют печатную новостную периодику.

Авторы могут быстро исправлять найденные в опубликованном тексте ошибки и опечатки, добавлять новые части или предлагать ознакомиться с альтернативными вариантами развития событий, не заставляя тратить читателей лишнего времени на поиск книг.

Конечно, сетевая литература имеет не только плюсы, но и минусы, связанные, в основном, с особым нестабильным состоянием интернет-пространства. Например, сюда относится высокая вероятность плагиата (воровства контента).

Тем не менее, для начинающих авторов сетевая литература гораздо доступнее традиционной и гораздо дешевле – и часто это перекрывает все имеющиеся минусы.

Литература

Андреев, А. В. СЕТЕРАтура как ее NET: От эстетики Хэйана до клеточного автомата – и обратно // Сетевая словесность. – Код доступа: <https://www.netslova.ru/andreev/setnet/>. – Дата доступа: 10.12.2018.

УДК 81:811.161.3

Л. І. Яўдошына, дацэнт, канд. філал. навук
(БрДУ імя А. С. Пушкіна, г. Брэст)

МАЛАЯ РАДЗІМА Ў ТВОРАХ ФЁДАРА ЯНКОЎСКАГА

Проза Фёдора Міхайлавіча Янкоўскага – самабытная з’ява ў кантэксце нацыянальнай літаратуры. Сам пісьменнік прызнаваўся, што першыя мастацкія зборнікі «напісаў не на здабытках аўтарскай фантазіі, вымыслу, а на тым, што перажыў сам або перажылі блізкія людзі, проста знаёмья ці нават толькі адзін-другі раз сустрэтыя» [1, с. 433]. Мабыць, таму яго творы вызначаюцца адметнай эмацыянальнасцю, непаўторнай манерай аповеду і накіраваны на непасрэдны чытацкі водгук. Амаль кожны твор сагрэты шчырай любоўю да чалавека, слова, зямлі, на якой жывуць героі яго абразкоў і апавяданняў, да ўсяго роднага, беларускага. Шмат старонак прысвечана і ўспамінам пра малую радзіму – вёску Клетнае Глускага раёна. Пісьменнік дзеліцца з чытачом успамінамі

пра мясцовыя звычаі і традыцыі, пра людзей, што акружалі яго, пра словы, якія западалі ў чулую дзіцячую душу і нараджалі ў ёй замілаванне да роднай мовы. Такія тэксты, апрача ўсяго іншага, успрымаюцца як старонкі сапраўднай энцыклапедыі народнага жыцця, утрымліваюць багаты лінгвакультуралагічны матэрыял.

Найбольш часта на старонках мастацкіх твораў, прысвечаных успамінам пра вёску і сваё дзяцінства, Ф. Янкоўскі згадвае добры сялянскі звычай калектыўнай працы – талаку. Прамое значэнне назойніка талака – ‘калектыўная дапамога пры выкананні сельскагаспадарчых работ’ [2, с. 651]. У цыкле абразкоў «Талака, або Радасць мая з маленства» аўтар апісвае іншую нагоду збору талакі – перасыпанне хаты, што «*прастаяла ўжо добрыя дзесяткі гадкоў*» [1, с. 38]. Талака дапамагала выконваць толькі самыя працаёмкія этапы работы: зняцце даху і ўсцягванне яго на месца. Астатнюю работу выконвалі сямейнікі сваімі сіламі. Склікалі талаку меншыя дзеці, і рабілася гэта надвячоркам перад прызначаным днём. Ф. Янкоўскі ўспамінае, што бацька наказваў яму клікаць людзей на вуліцы ці на двары, не заходзячы ў хату. Як і ўсюды, адмаўляцца ад талакі было нельга, як і нельга было, паводле мясцовага этыкету, прылюдна аб’яўляць, хто не прыйшоў на дапамогу. Пасля другога, заключнага, этапу работы – усцягвання даху – людзей чакаў пачастунак. Вось як ён апісваецца ў Ф. Янкоўскага: «*На хутка пастаўленых нібы сталах (шырокія габлёваныя дошкі, насланыя на козлах) ляжалі лусты хлеба, стаялі міскі са скваркамі сырога падружжойленага і з прорасцю сала, міскі з агуркамі і з разрэзанымі качанамі квашанкі-капусты, стаялі збаны сіваватага, назапашанага ў сакавіку бярозавіку і кляновіку, а пры збанах – ёмкія кубкі. На адным і на другім канцах таго стала – па чарачцы. Шлях адной і другой чарачкі – ад канца стала да сярэдзіны і ад сярэдзіны, вяртаючыся, да канца. Шлях даўгаваты, а па часе? Раз, два – і сышліся чарачкі на сярэдзіне, на “стрэчы”. Раз, два – і разышліся яны са “стрэчы”*» [1, с. 44]. І далей: «*Застолле было кароткае. Расходзіны дружныя*». Пачастунак, як відаць, быў завяршальным акордам талакі, удзячнасцю гаспадароў за дапамогу. Але ніхто доўга за сталом не заседжваўся. Па ўспамінах аўтара, колькі б ні збіралася ў вёсцы талака – ці прывезці «*некаму ўвесць лес на хату, на гумно*», ці перавезці «*аднекуль за адзін раз усю будыніну*» [1, с. 44], – праца вяскоўцаў ладзілася хутка, дружна, надзіва лёгка, а частаванне было вясёлае, гаманлівае, але без

празмернага захаплення моцнымі напоямі. Зрэшты, Ф. Янкоўскі і ў іншых абразках ці апавяданнях падкрэслівае, што гарэлкай гасцей частавалі ў пэўнай ступені сімвалічна. Сімвалічным быў і посуд, з якога пілі. Нездарма, апісваючы талочнае частаванне, пісьменнік ужывае дэмініватыўную форму назоўніка – чарачка. Была яна неглыбокая і вузкая, на тонкай ножцы. Ставілі яе на стол і тады, калі ў хату завітвалі госці: «*яна абыходзіла па чарзе за сталом усіх, каго частавалі, усіх, хто частаваўся*» [3, с. 204]. Ад гэтага заведзенага звычайу пайшоў і дзеяслоў чаркаваць – пакрысе і па чарзе выпіваць дзеля прыліку з чарачкі. Пры гэтым «*вельмі страмілі й саромілі, калі нехта, выпіваючы чарку, закідваў голаў і высушваў чарку*» [3, с. 204]. Ведалі ў вёсцы і іншыя назвы посуду для гарэлкі: казубкі-чаркі, казубкі-берасцянікі (зробленыя з бяросты). Аднолькава нязменным быў іх невялікі аб'ём: «*грамаў так па дваццаць-сорак пітва*» [1, с. 116], які сведчыў пра тое, што не ўхвалялі ў вёсцы празмерную цягу да гарэлкі. Нават у бяседзе ці за сталом больш цанілі мажлівасць пагаварыць, чым выпіць.

У абразку «Варта вартаваць» Ф. Янкоўскі згадвае яшчэ адзін даўні вясковы звычай, што існаваў у 20-х гадах мінулага стагоддзя ў вёсцы. Называўся ён «варта» і меў сімвалічны атрыбут з ідэнтычнаю назваю. У першым выпадку варта – гэта вартаванне вёскі, ахова яе ад няшчасцяў, нядобрых людзей і здарэнняў (асабліва ноччу). Аднавяскоўцы па чарзе неслі варту, перадаючы яе разам з сімвалічным атрыбутам адзін аднаму. Атрыбут гэты таксама называлі варта. У дадзеным выпадку гэта слова – семантычны ўстарэлы дыялектызм: «*Варта – моцны і з вагою кій, абгладжаны і дагледжаны, з нібы бугаркамі, з «выступамі» там, дзе былі сучкі*» [4, с. 245]. Прыносілі яго раніцай суседзі, ставячы кій каля парога, пры вушаку або печы, са словамі: «*Вам варта*». У такім добрасуседскім людскім клопаце Ф. Янкоўскі бачыў працяг талакі: «*Гэта – ад яе, талакі, ад чалавечнасці і руплівасці чалавека пра чалавека*» [4, с. 246].

Пісьменнік не раз падкрэсліваў у сваіх творах, як ставіліся аднавяскоўцы да працы. Шанавалі зямлю, што іх карміла, і гаспадарных людзей, што ўмелі пры ёй хадзіць. Ва ўстойлівых выразях захаваліся формы ацэнкі і таму, і другому. Так, пра ўрадлівую зямлю казалі: «*Пасадзі дзіця – і дзіця вырасце*» [1, с. 346]. Пра сапраўднага гаспадара гаварылі, што ў яго «*рукі глядзяць, як трэба*», «*рукі бачаць, што трэба*» [1, с. 39]. Паважалі чалавека, у якога «*ані мітусяніны, ані пераробак*» [1, с. 39].

З людзьмі заўсёды жыло народнае: «*Запас бяды не чыніць*», «*Хай будзе хлябок у свіронку, у клеці і на другі гадок!*». Дзяцей таксама ў працы гадавалі, вучылі гаспадарлівасці. Ф. Янкоўскі ўспамінае, якой радасцю было для хлапчука ўбачыць у лесе сухастоіну – сухое дрэва, запомніць, дзе яна стаіць, каб расказаць затым бацьку і разам з ім вечарам прывезці непатрэбную ў лесе, але карысную ў гаспадарцы рэч дадому. Была і другая назва для такіх дрэў – лішніца. Нават самыя малыя ведалі, што «*пошук і выбіранне лішніцы ў лесе – на здароўе лесу, на дабро і карысць гаспадарам лесу*» [1, с. 394]. Таму нават у чужым, казённым лесе ляснік паблажліва ставіўся да такога «крадзяжу». Мабыць, адтуль і прыказка пайшла: «*Хто ў лесе не злодзея, той у хаце не гаспадар*». Інакшым было стаўленне да таго злодзея, які краў у свайго ж вяскоўца ці суседа: «*Людзі не чакалі і не шукалі выпадку – адразу і проста кідалі ў вочы ганьбаванне*» [4, с. 277]. А крыўднае і абразлівае за такі ганебны ўчынак, як кажуць на Палессі, наймя даставалася «ў спадчыну» не аднаму пакаленню сям’і зламысніка.

Умелі і любілі працаваць на малой радзіме пісьменніка. Між розных клопатаў звыклымі для аднавяскоўцаў былі бортніцтва і пчалярства. У тэкстах Ф. Янкоўскага побач са стылістычна нейтральнай назвай пчаляр сустракаем устарэлае слова бортнік і лексічны дыялектызм воччыч. Усе яны, па сведчанні аўтара, мелі адно значэнне і ў аднолькавай ступені бытавалі ў роднай вёсцы і на Палессі. А разам з тым жылі і пэўныя звычаі і прыкметы, звязаныя з пчалярскай справай, якія сведчылі пра тое, што ўсё палешукі імкнуліся рабіць грунтоўна, шанавалі традыцыю і свой працоўны клопат не менш, чым вынік працы. Так, напрыклад, калі воччыч першы раз ішоў падглядаць пчол, то абавязкова апранаў чыстае адзенне (дарэчы, як і сейбіт ці жняя, калі пачыналі сваю працу), бо «*пчала не любіць мурзатаго, якога там неўмыцька*» [4, с. 279]. Пры зборы мёду існаваў звычай частаваць ім дзяцей, якія дзякавалі такім, напрыклад, занатаваным у абразку «З Палесся» пажаданнем: «*Воччыч, воччыч, / Даў нам м’ёду, / – Каб вашы пчолкі / Дачакалі году!*» [3, с. 86]. Пра тое, што бортніцтва на Палессі было важным заняткам і мела даволі высокую ступень развіцця як асобная галіна гаспадаркі, сведчыць і багацце пчалярскай тэрміналогіі, што прадстаўлена на старонках кнігі Ф. Янкоўскага: ралы – ‘раздвоены ствол дрэва, на які ставілі вулей’, стайла (–о) – ‘рыштунак

з вулеем', астрова – 'бортнікава лесвіца' (вуллі ставіліся на вышыні 4–6 метраў ад зямлі), скаль – 'пчолчына разведка'. Нават для таго, хто любіў паласавацца чужым мёдам, было сваё «наймя» – пчаладзёр. Далікатнага і ўмелага абыходжання патрабаваў рыштунак бортніка. Вуллі рабілі з тоўстай калоды, а накрываў старанны бортнік такі вулей бярастаю ці дошчачкамі. Умелі майстраваць і лазьбень: *«Лазьбень – каробка з лубу, сшытая просценька, бо з майстэрствам-умельствам; так сшытая, што мёд, сам цякучы мёд, і кропелькаю не прасочваецца»* [4, с. 280]. Насілі лазьбень на поясе ці папрузе; няўдалы быў гаспадар, калі насіў яго на вяроўцы.

Многія старонкі кнігі Ф. Янкоўскага ўтрымліваюць цікавы і разнастайны матэрыял пра народную этыку. Так, у роднай вёсцы пісьменніка Клетнае людзі не толькі ўмелі шанаваць працоўны клопат, даражылі яны і паважлівымі добрасуседскімі дачыненнямі, шчырым сяброўствам, сваім домам і імем. Вялікай непрыстойнасцю лічылася ўжыванне ў хаце ці пры людзях грубых, лаянкавых слоў. Такімі паводзінамі, па словах галоўнага героя абразка «Дзед Тамаш», і *«селішча звесці можна»* [1, с. 15]. Вясковы этыкет патрабаваў шанаваць не толькі чалавека, але тое месца і хату, дзе жывеш. Як успамінае пісьменнік у абразку «Здзівіліся, жажнуліся...», *«ніхто не пакідаў свайго селішча ў вёсцы, то не знаходзіўся новы гаспадар на чым-небудзь селішчы»* [1, с. 164]. Людзі добра ведалі адзін аднаго, таму, мабыць, і яшчэ звычай быў – замыкаючы хату, пакідаць ключ у дзвярах – *«само дарагое сведчанне, сама адзнака суседкасці і дарагога суседства, сумленнасці, людскога і людскага даверу»* [1, с. 121].

Народны этыкет не дазваляў абыякавасці, нетактоўнасці і ў стаўленні да незнаёмых. Ф. Янкоўскі так пра гэта піша ў абразку «Нехта ў лесе гукае»: *«Тут, на Глушчыне, як і на Старобінішчыне, Любанішчыне, Капыльшчыне, Бабруйшчыне, Парыччыне, не любяць, калі нехта моўчкі прайшоў каля гурту людзей ці каля аднаго чалавека і нічога не сказаў; не спытаўся, не прытыніўся ці хоць крышку не запаволіў хады, а галоўнае – не прывітаў добрым днём»* [1, с. 90].

У сям'і дзяцей змалку вучылі паважаць дарослых і старэйшых. Няхораша і неэтычна было, калі дзеці бацькам казалі «ты». Абавязковым было ўжыванне займенніка вы пры звароце да бацькоў і старэйшых. Асабліва паважлівым, як неаднойчы падкрэслівае ў сваіх творах Ф. Янкоўскі, было ў вяскоўцаў

стаўленне да настаўнікаў. Дзяцей таксама змалку вучылі шанаваць таго, хто дае веды. Аўтар успамінае, як выхоўваў іх дзед Базыль: «Убачыў хлопец настаўніка, а шапкі не зняў? Ці не памацаць... вуха? Га?» [1, с. 297].

Любілі і ўмелі прымаць на малой радзіме пісьменніка, як і паўсюль на Беларусі, гасцей, ладзіць гасціны, адведкі. У адным з абразкоў Ф. Янкоўскага гераіня ўспамінае, як яны прымалі ў сябе славакаў: «Частавалі іх чым маглі й як маглі. Ведамна ж: на Палессе нашае трапілі. Сам як сам, а госьцю – што толькі змога, што толькі змог» [1, с. 251]. На Палессі сустрэў пісьменнік дыялектнае гаваркое слова ганараваць – ‘выказваць высокую і шчырую пашану’. У абразку «Яшчэ радкі з дзённіка» аўтар піша: «Там, на Палессі, пачуў і ганараваныя – тыя, каго ганаравалі, тыя, прыняць каго мелі за гонар, за прыгожы і мілы клопат; там пачуў выслоўе людзей будзеш ганараваць, то й людзі цябе ганараваць будуць, людзей ганараваць меш, то й людзі цябе ганаравацьмуць» [3, с. 204]. На думку аўтара, такія трапныя, характарыстычныя словы і выказванні заслугоўваюць агульнанароднага прызнання і выкарыстання.

Умеючы шанаваць, умелі палешукі і даць вострую ацэнку таму чалавеку, які не заслугоўваў людскай павагі. Для гэтага былі свае словы. Як, напрыклад, семантыка-граматычны дыялектызм гнюсата, што сустрэў Ф. Янкоўскі на сярэднім Палессі. У адным з яго твораў чытаем: «Гнюсата – гэта бруд, гразь. Гнюсата – гэта ўвогуле дрэнь. Гнюсата – гэта негadzівец, дрэнь між людзей» [1, с. 282]. Ды ўсе ж не такім людзям і словам аддавалася перавага на старонках кніг Ф. Янкоўскага. Найперш імкнуўся ён пісаць пра чалавечае ў чалавеку, пра тое, што «людзям трэба людзьмі жыць».

Цёпла і кранальна апісвае ў сваіх творах Ф. Янкоўскі малую радзіму – мілы, незабыўны кут Бацькаўшчыны са сваімі традыцыямі, звычаямі, абрадамі. Неаднойчы аўтар захапляецца ў сваіх абразках і прыгажосцю роднай прыроды, што шчодра прапануе людзям свае багатыя дары. Ды ёсць сярод такіх радкоў і трывожныя ноткі: не ўмее чалавек часам берагчы і захоўваць гэтыя багацці. Баліць сэрца пісьменніка ад таго, што бяздумна і безгаспадарна вынішчаюцца багатыя лясы (як Пад’ельскі лес каля Клетнага), забруджваюцца і мялеюць рэкі, у якіх становіцца менш рыбы, пусцее без гаспадарскага клопату ўрадлівая зямля. Асабліва абвострана ўздымае

пісьменнік экалагічныя праблемы ў нарысе «Шматок зямлі», дзе ён піша: «Каб наша шырокая і прыгожая беларуская зямля багаццелі і прыгажэла, не пакінь недагледжанага і аднаго шматка на ёй. Убач не толькі далекаватае і далёкае, а і тое, што ў цябе, як кажуць на Палессі, пад бокам, пад носам, пад самым носам» [1, с. 346]. Мабыць, ёсць пільная патрэба ў чалавечай згуртаванасці дзеля гэтага, у адраджэнні даўняга беражлівага стаўлення да зямлі, прыроды, да людзей, з якімі жывём побач. Каб агульнымі намаганнямі зберагчы багацце роднага краю, захаваць яго старадаўнюю культуру, увасобленую і ў традыцыях, і ў самой мове. Пра гэта часта гаворыцца ў кнігах Фёдара Міхайлавіча Янкоўскага – нястомнага русліўца роднай мовы, сапраўднага філолага, самабытнага пісьменніка, шчырага і адданага патрыёта сваёй Бацькаўшчыны.

Літаратура

1. Янкоўскі, Ф. Радасць і боль: апавяданні, навелы, мініяцюры. – Мінск: Маст. літ., 1995. – 476 с.
2. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы / пад рэд. М. Р. Суднікі, М. Н. Крыўко. – Мінск: БелЭн, 1996. – 784 с.
3. Янкоўскі, Ф. І за гарою пакланюся: апавяданні, абразкі, нарысы. – Мінск: Маст. літ., 1982. – 238 с.
4. Янкоўскі, Ф. Само слова гаворыць: філал. эцюды, абразкі, артыкулы. – Мінск: Маст. літ., 1986. – 318 с.